

Νεωτερικότητα και Παιδική Λογοτεχνία:
μια παιδαγωγική προσέγγιση για το βιβλίο της Λενέτας Στράνη
Το ξενοπούλι και ο Συνορίτης ποταμός (2012)
στο 35^ο Δημοτικό Σχολείο Αθηνών

Χαράλαμπος Μπαλτάς

Με την προσέγγιση ενός βιβλίου παιδικής λογοτεχνίας ερχόμαστε σε επαφή με τα μάτια των άλλων ως δικά μας. Και παίρνουμε ή γνώση ή δύναμη, καθώς η λογοτεχνία διακρίνεται σ' αυτή που μας παρέχει πληροφορίες και σ' αυτή που η γνώση συσχετίζεται με τη δύναμη, παράγωγη της οποίας είναι η ενδυνάμωση της υποκειμενικότητας. Η παιδική λογοτεχνία είναι μια *δυνατότητα* να έχουμε πολλές προοπτικές: των παιδιών, των ενηλίκων, των κάθε λογής *άλλων*, της ετερότητας, της φύσης. Ο κόσμος των πουλιών στο βιβλίο¹ της Λενέτας Στράνη, *Το ξενοπούλι και ο Συνορίτης ποταμός* (2012) είναι μια ακόμη αφορμή να δούμε τον κόσμο με προοπτική, για να πάρουμε δύναμη² και να δούμε τις έννοιες, σύνορο, ξένος, εξουσία και κοινότητα.

Έχουμε κόσμο, αυτή είναι η οντολογική μας συνθήκη. Αυτό που αναφωνεί ο Heidegger στη φαινομενολογία, πως το δικό μας Έδωνά – Είναι [Dasein] έχει *κόσμο*, είναι αυτός με τον οποίο είμαστε αντιμέτωποι και τον κατανοούμε στην νεωτερικότητα όταν θρηνούμε την απώλεια. Ο διαφωτισμός κήρυξε τον πόλεμο στη φύση γιατί εξήρε τον ορθολογισμό, με αποτέλεσμα πολλές παρουσίες να καθίστανται ασήμαντες. Αυτόν τον ορθολογισμό που ο Adorno ονόμασε εργαλειικό για να δείξει πως με την άσκηση της κυριαρχίας φτάσαμε στην απώλεια της φύσης. Το βιβλίο της Λενέτας με τον κόσμο των πουλιών είναι ψυχαναλυτικά μια αναπλήρωση, αυτό που λείπει, η απουσία, το νόημα που είναι νόημα μόνο για τον αναγνώστη και την αναγνώστρια, χωρίς να είναι γραμμένο. Ο κόσμος των πουλιών, εικαστικός, λογοτεχνικός και

¹ Στο βιβλίο της Λενέτας Στράνη, *Το ξενοπούλι και ο Συνορίτης ποταμός* (Σαββάλας 2012) τον πρόλογο έχει γράψει ο Δήμος Αβδελιώδης και την εικαστική επιμέλεια έχει ο Πασχάλης Δουγαλής σε συνεργασία με την Ελληνική Ορνιθολογική Εταιρεία και ο Αριστείδης Πατσόγλου. Το κείμενο διαβάστηκε στην εκδήλωση που έγινε από το Εναλλακτικό Βιβλιοπωλείο για το βιβλίο στις 23/11/2012, στην Αθήνα.

² Η έννοια τη *δύναμης* είναι αυτή που αντικαθιστά στη σύγχρονη θεωρία της παιδικής λογοτεχνίας την έννοια της εξουσίας, δύναμης να ενεργείς σωστά κι όχι να ασκείς δύναμη πάνω σε άλλους ανθρώπους. Πρόκειται για τις νέες αντιλήψεις στη προσέγγιση της παιδικής/ νεανικής λογοτεχνίας οι οποίες μεταξύ άλλων έχουν την αναφορά τους στον Foucault. Δες Γεώργιος Παπαντωνάκης, «Σκιαγραφώντας την εξουσία και τη δύναμη στο ελληνικό παιδικό/ νεανικό μυθιστόρημα. Οριοθέτηση μιας θεματικής», στο Γεώργιος Παπαντωνάκης, Διαμάντη Αναγνωστοπούλου (επιμέλεια), *Εξουσία και δύναμη στη παιδική και νεανική λογοτεχνία*, Πατάκης, Αθήνα 2009, σελ. 26 – 27.

ζωντανός, αντιμέτωπος με αυτή τη παράδοση, είναι ένας κόσμος ρητορικός και ποιητικός με την αριστοτελική σημασία του όρου: μας πείθει αυταπόδειχτα, μας εκθέτει ως κοινό, μας ετοιμάζει για την πολιτική και επιδιώκει την ευτυχία.

Αλλά και μας κάνει να διερευνούμε την παιδική μας ηλικία, έτσι ώστε να διαλέγεται μέσα μας η ψυχανάλυση με την φαινομενολογία, το ριζικό *μέσα* με το ριζικό *έξω*. Το παράδειγμα του ακολουθεί είναι ενδεικτικό. Σε μια έκδοση η οποία είχε προηγηθεί από τις «Φιλίες των παιδιών», στο περιοδικό «Ανεμόπτερο», έντυπα και τα δύο του 35^{ου} Δημοτικού Σχολείου Αθηνών στα Εξάρχεια, υπήρχε μια ιστορία για τον κόκκινο κύκνο.³ Μια ιστορία θλιβερή για την ανικανότητα του αναλυτικού επιχειρήματος να υποστηρίξει πως όλοι οι κύκνοι είναι άσπροι.

Η παρηγοριά της τέχνης όμως είναι να μας κάνει να ελπίζουμε. Και να μεταμορφώνουμε την επιθυμία για ζωή: σε πουλιά, παιδιά, δέντρα και άσκεπτες πέτρες. Και να πεταγόμαστε, είτε στην εξορία από αυτόν τον κόσμο, όπως λέει ο Derrida, είτε στη συνομιλία μαζί του, όπως μας λέει ο Gadamer. Στη θεωρία της πρόσληψης και της σύγχυσης των οριζόντων του Hans – Georg Gadamer ανταμώνει ο κοντινός ορίζοντας του αναγνώστη με τον μεγάλο ορίζοντα του συγγραφέα. Η επιστημολογία της ανάγνωσης σημαίνεται από τη δική μας παιδική ηλικία, την παρηγοριά και την ελπίδα της τέχνης, τη μεταβίβαση στη διδασκαλία και την δυνατότητά μας να μιλάμε τα πράγματα μέσα μας. Κάθε νέα ανάγνωση κινητοποιεί βιώματα, σιωπές, ρητορικές χειρονομίες, ακούσματα, παραπομπές, μύθους και φαντάσματα. Για να σιαμαχήσουμε πάλι με το παρελθόν όσο το αίτημα της δικαιοσύνης παραμένει ανικανοποίητο, αλλά και να δημιουργήσουμε *κρίση* [judgement], να ξέρουμε τον κανόνα για το πότε εφαρμόζεται ο κανόνας, για να τον εφαρμόσουμε στα προβλήματα τα οποία επικαλείται η φανταστική δομή της λογοτεχνίας.

Η γραφή και η ακοή, διαβάζοντας το βιβλίο της Λενέτας Στράνη έρχονται κοντά και μας κάνει να ακούμε ήχους στον κόσμο που διαβαζόμαστε, ενώ διαβάζουμε. Το σύνορο του Συνορίτη ποταμού μας κάνει ανθρώπους των συνόρων. Κι αν δεν είχαμε σύνορα θα τα επινοούσαμε για να προσδιορίζουμε το μέσα μας και το έξω μας, για να παράγουμε αυτό που ο Foucault ονομάζει υποκειμενικότητα. Άνθρωποι των συνόρων σημαίνει είμαι ανάμεσα σε δύο κόσμους. Τα παιδιά και οι μεγάλοι ξέρουν από τέτοιες συγκρούσεις. Και τα παιδιά των συνόρων ή οι μεγάλοι άνθρωποι από τη μια μεριά των συνόρων είναι ξένα και ξένοι. Η φιλοσοφική παράδοση του ξένου ανήκει, μεταξύ άλλων, στην αθηναϊκή δημοκρατία, στον εξόριστο άπολι, στην παράδοση εξ αντιθέτου του γέννημα – θρέμμα», στο θάνατο, στους πανηγυρικούς του Κεραμικού και στην τραγωδία, στον μύθο του Οιδίποδα, τον *Τύραννο* και τον *Επί Κολωνό*.⁴

³ Χαράλαμπος Μπαλτάς, «Ένας κόκκινος κύκνος», περιοδικό *Ανεμόπτερο*, τχ. 1, Αθήνα 2006, σελ. 22- 23

⁴ «Ο ιθαγενής προσδιορίζει τον ξένο ως εχθρό, απουσία του ονόματος του ξένου, του καλέσματος να απαντήσει στο ερώτημα ποιος είναι. Η Θήβα και ο Κολωνός μένουνε ανείπωτες πόλεις, αδιάβατες στη γλώσσα, ασυνόρευτες στην

Μόνο που στο βιβλίο της υπερβαίνεται. Η ζωή του Αντί - Οιδίποδα είναι η ζωή πολλών (πουλιών) παιδιών, συνυφασμένη με τον μύθο του Νάρκισσου. Η απώλεια στη ζωή αναπληρώνεται με την ριζική επιθυμία για συμβίωση, επικοινωνία και αναγνώριση. Τα παιδιά είναι ριγμένα στον κόσμο, σε μια έκθεση του βίου, νομάδες, σαν τα αποδημητικά πουλιά, τα οποία ζουν τις μεταμορφώσεις του εαυτού τους. Όπως έγραφα πρόσφατα, με αφορμή ένα ξένο παιδί της λογοτεχνίας και της ζωής, τον Ναβίντ,

«τα παιδιά - νομάδες μεγαλώνουν με ένα γονιό, με κηδεμόνες, χωρίς οικογένεια, στο δρόμο, με παιδική εργασία, με παππού και γιαγιά, με πρώιμη σεξουαλική ζωή, με εξαρτήσεις, χωρίς πολιτική εκπροσώπηση ή χωρίς τα ίδια να έχουν μια συμβολή στην σχολική κοινότητα στο σκέλος που ονομάζεται πολιτική με τη μορφή της εκπροσώπησης. Το μάθημα εξάλλου της Πολιτικής Αγωγής διδάσκεται και σ' αυτά τα παιδιά που δεν θα έχουν το δικαίωμα του εκλέγειν και του εκλέγεσθαι,⁵ κάνοντας ακόμα πιο αισθητή την έννοια του ξένου και της μελλοντικής φιλελεύθερης επιλογής της λύσης των προβλημάτων μέσα από την οικονομική εξουσία. Το «κοινωνικό συμβόλαιο» δεν έχει συμβαλλόμενα μέρη. Οι γονείς αλλάζουν σπίτια για ένα φθηνότερο ενοίκιο ή επειδή αλλάζει ο χώρος δουλειάς τους κι έτσι, για άλλη μια φορά, το παιδί περιφέρεται. Τα παιδιά είναι νομάδες που διασχίζουν την πόλη, που πηγαίνουν

εμπειρία. Ο ξένος είναι κι αυτός που έρχεται και αυτός που συναντά ο ερχόμενος. Αλλά μόνο ο Οιδίποδας ως ερχόμενος στον άλλο τον αποκαλεί ξένο, με το ίδιο το όνομα το δικό του. Η ριζική ξενότητα στον *Οιδίποδα επί Κολωνό* έχει τα χαρακτηριστικά του επαναστατικού και καθολικού λόγου και είναι πολύ μακριά από τον αυτόχθονα λόγο του υπηκόου. Ο μετακινούμενος, ο νομάδας, ο πρόσφυγας, ο ξένος, ο μετανάστης, ο επυλίδας είναι το αντίθετο της εγκατάστασης. Συνήθως παίρνει τα χαρακτηριστικά του βάρβαρου. Προσδιορίζει τον έξω σε σχέση με τον μέσα». Αυτό είναι ένα απόσπασμα από το υπό έκδοση βιβλίο Michel Foucault, Philippe Van Haute, Eric Alliez, *Οιδίποδας / Αντί-Οιδίποδας*, Εισαγωγή - Κείμενο Χαράλαμπος Μπαλτάς, μετάφραση Γιώργος Καράμπελας - Χαράλαμπος Μπαλτάς, Επίμετρο: Giorgio Agamben, Jean Baudrillard, Futura 2012.

⁵ Ο πρόσφατος ν. 3838/ 2010 για την ιθαγένεια και την υπηκοότητα είναι υπό αναθεώρηση, λόγω του ότι κρίθηκε από το Συμβούλιο της Επικρατείας αντισυνταγματικός. Ο νόμος διευρύνει την ιδιότητα του πολίτη στη δεύτερη γενιά των μεταναστών ενώ στην τρίτη την δίνει αυτοδικαία. Κρίθηκε αντισυνταγματικός από το Συμβούλιο της Επικρατείας και κινδυνεύει από την νομοθετική κατάργησή του με απόφαση της Βουλής. Αν προσθέσουμε τον μικρό αριθμό είτε των αιτήσεων για πολιτογράφηση είτε των πολιτικών ασύλων που δίνονται πάλι ύστερα από μικρό αριθμό αιτήσεων, τότε είναι ένα ζήτημα πως θα φτάσουμε κάποτε να γίνει πραγματικότητα τα άρθρα 7 και 8 της Σύμβασης των δικαιωμάτων του παιδιού. Δες Δημήτρης Χριστόπουλος, «Μείζον πολιτειακό απόπημα η απόφαση του ΣΤΕ», Συνέντευξη στον Στρατή Μπουρνάζο, εφημερίδα *Αυγή*, Ενθέματα, τχ 708, 18/11/2012, σελ. 36 – 37.

σε άλλες πόλεις ή σε άλλες χώρες. Αισθάνονται, βιώνουν, έχουν εμπειρίες και κατασκευάζουν μια γλώσσα-μηχανή για τις ευκαιρίες ή τις δυσκολίες που συναντούν. Είναι έμφυλα και διαφορετικά μέσα από την πολιτισμική και την θρησκευτική αγωγή τους, βρίσκονται σε διαδικασία να μετατρέψουν την διάνοιά τους σε υποκειμενικότητα, χωρίς να είναι βέβαιο ότι αυτό θα συμβεί, γνωρίζουν τον θάνατο μέσα από την έκθεση στην ροή της βίαιας ζωής, τον θάνατο των ίδιων ή των συγγενικών τους προσώπων, και παράλληλα καλλιεργούν δεξιότητες στο σχολείο μη συμβατές ή μετασχηματιστικές, για την ζωή τους.»⁶

Η παιδική ηλικία (με ή χωρίς παιδιά, ή παιδιά με ή χωρίς παιδική ηλικία) είναι μέρος από το *πλήθος* [multitude] της μητρόπολης. Τα κύρια χαρακτηριστικά αυτής της υποκειμενικότητας είναι η αποκέντρωση, καθώς κινείται στα όρια των συνόρων, η αντι – οιδιποδειακότητα και ο ξεπερασμένος ναρκισσισμός. Τα μητροπολιτικά χαρακτηριστικά των πόλεων απαντούν σ' αυτή τη συνθήκη. Η έκδοση του εντύπου «Οι φίλιες των παιδιών» στο 35^ο Δημοτικό Σχολείο Αθηνών, στα Εξάρχεια από τέτοια παιδιά γίνεται, τα παιδιά των συνόρων. Αλλά και το βιβλίο της Λενέτας αυτά τα χαρακτηριστικά έχει, κύρια για την προσωπικότητα του Αγκίμ του κοκκινολαίμη. Το περιβάλλον γι' αυτά είναι η αυλή του σχολείου, η φωλιά της κίσσας στο κυπαρίσσι, ή η φωλιά με τη καρναάξα και τα καρνααζόπουλα στο πλάτανο ή οι λίγοι ελεύθεροι χώροι στη γειτονιά. Είναι ένα περιβάλλον το οποίο ξεπερνά την φυσική επιστήμη, ή μια φύση χωρίς την αποκλειστικότητα των φυσικών επιστημών, ένας κόσμος για να κάνουμε περιβαλλοντικό ρεπορτάζ και να μιλήσουν για τις ζωές τους. Όπως έγραφα σε μια παλαιότερη απόπειρα να μιλήσουμε γι' αυτά,

«οι αγώνες για το περιβάλλον στον δυτικό κόσμο – ως κοινωνικό κίνημα αλλά και ως κρατικές πολιτικές - συμπίπτουν με την κατασκευή της παιδικής ηλικίας και το φεμινιστικό κίνημα. Το τρίπτυχο παιδική ηλικία, αειφορία και γυναικεία γραφή σηματοδότησε την ελληνική μεταπολίτευση αλλά και τη διεθνή δημόσια σφαίρα ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του '80. Η ένταση της σχέσης των κοινωνικών κινήματων με τα κράτη διαπερνά του θεσμούς όπως την εκπαίδευση από τις αρχές της δεκαετίας του '90. Τα παιδιά, στο βαθμό που σηματοδοτούν την παιδική ηλικία παίρνουν μέρος σ' αυτή τη σχέση συμμετέχοντας στην αναπαραγωγή (ή στην αλλαγή) του κόσμου, στον εν-τοπισμό της ζωής τους και στην αποκατάσταση, μέσα από τις επιθυμίες τους, της ψυχαναλυτικής *έλλειψης*. Η απουσία τους από το χώρο μπορεί να μετατραπεί σε παρουσία, η άρνηση δράσης σε δράση και η γνώμη τους σε δημόσια σφαίρα μιας άμεσης συλλογική δράσης που ευνοεί αλλαγές στο περιβάλλον. Το περιβαλλοντικό ρεπορτάζ συσχετίζεται με μια σειρά από πρακτικές διόρθωσης του υπαρκτού κόσμου, αντιμετώπισης περιβαλλοντικών προβλημάτων και εκφοράς *κρίσης* [judgement], καθώς η συμμετοχή του εν

⁶ Χαράλαμπος Μπαλτάς, «Μετανάστευση, δικαιώματα και λογοτεχνία: ο άλλος με αφορμή το παιδικό βιβλίο *Ο Ναβίντ δεν ήρθε για διακοπές* (2007)», περιοδικό *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, Ιούλιος - Σεπτέμβριος 2012, τχ. 170, σελ. 55 – 68.

δυνάμει πολίτη είναι και μια κατάσταση γνώσης και νοητικών δομών. Οι διαδρομές από τη κατοικία του στο σχολείο, οι νοητικές αναπαραστάσεις του χώρου, η πλατεία, ο δρόμος, η γειτονιά, ανεξάρτητα της ύψησης που γνωρίζουν, κατασκευάζουν την αμφίδρομη σχέση υποκείμενου και αντικείμενου, νοητικών δραστηριοτήτων και υλικού πλαισίου. Η υλοποίηση του μαθήματος της «Μελέτης Περιβάλλοντος» προϋποθέτει εν πολλοίς το τετράπτυχο κτίριο, τάξη, αυλή κι έξοδο εκτός σχολείου». ⁷

Το βιβλίο της Λενέτας Στράνη *Το ξενοπούλι και ο Συνορίτης ποταμός* (2012) ήρθε να συναντήσει ένα προβληματισμό για τις σχέσεις αρχιτεκτονικής και παιδαγωγικής για το σχολείο της κοινότητας. Μια από τις επιμορφώσεις των εκπαιδευτικών ήταν από το Γραφείο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης σε συνεργασία με την Ελληνική Ορνιθολογική Εταιρεία. ⁸ Αυτή η επιμόρφωση ήταν για το σχολείο μας μια συμβολή για το πρόγραμμα της αποσχολειοποίησης (2008 – 2012), η οποία ανέμενε τον καιρό της. Αυτό το σχολείο (αλλά κι αυτό το βιβλίο) είχε αφήσει το κόσμο των πουλιών να περιμένει να έρθει η ώρα του για να συνδέσει τον χώρο με τον χρόνο, τη ροή του χρόνου του μυθιστορήματος με την αρχιτεκτονική και τους χώρους στη γειτονιά των Εξαρχείων. Να ένα απόσπασμα χαρακτηριστικό αυτής της αναμονής:

«Αυτή η μετάβαση από το σχολείο στη κοινότητα μπορεί να γίνει μια κατασκευή μετάβασης από την παιδική ηλικία στην υποκειμενικότητα και μια εγγραφή της συλλογικής δράσης στη δημόσια σφαίρα, η οποία να συσχετίζει τη δράση με τη γραφή, τον αλφαριθμητισμό με τα συναισθήματα και τη δημοσιογραφία με τα κείμενα διαμαρτυρίας, την τέχνη και την πρόληψη. Για το σχολείο αυτό θα σήμαινε ένας νέος αρχιτεκτονικός σχεδιασμός έξω από τα σύνορα τους ενός κτιρίου. Αυτό σημαίνει πως το σχολείο της οδού Κωλέττη στο μέλλον δεν θα είναι ένα κτίριο αλλά μια «νήσος» από κτίρια αποκεντρωμένο, γύρω-γύρω με βοηθητικά κτίρια, με ήπιες διαδρομές, αιεφόρα λειτουργία και εργαστήρι ζωής κοινωνικών και φυσικών επιστημών – μια κοινότητα δηλαδή. Το ένα κτίριο μπορεί να είναι το Πολυτεχνείο, το άλλο το Κέντρο Πρόληψης, η Μπλε Πολυκατοικία, το σπίτι του Ναπολέοντα Λαπαθιώτη, το Θέατρο Εξαρχείων ή το Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες. Η «νήσος» θα έχει επίσης και άκτιστους χώρους: την πλατεία

⁷ Χαράλαμπος Μπαλτάς, «Εγγραμματοπισμός, πολιτειότητα και δημόσια σφαίρα: το παράδειγμα του σχολικού εντύπου «Οι φίλιες των παιδιών» (2008 – 2011)», περιοδικό *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, τχ. 165, Ιούνιος – Αύγουστος 2011, σελ. 27 - 55.

⁸ Η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών πραγματοποιήθηκε στις 11/2/2010 με θέμα «Το πράσινο και οι ελεύθεροι χώροι στην Αθήνα» (Ινστιτούτο Γκαίτε) με την συμβολή, μεταξύ άλλων, της Ιωάννας Κοντοζήση, από την Ελληνική Ορνιθολογική Εταιρεία και της Μαρίας Δημοπούλου και της Ελένης Μπαμπίλα από το Γραφείο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης της Α' Διεύθυνσης Αθηνών.

Εξαρχείων, το Πάρκο Ναυαρίνου και το Πεδίο του Άρεως. Και πώς μπορούμε να φανταστούμε αυτή την αρχιτεκτονική «νήσο» στο πέλαγος της νεωτερικότητας χωρίς ακτή, όπως θα έλεγε και ο Adorno; Σ' αυτή τη «νήσο» θα μεγαλώνουν τα παιδιά με ποδήλατα μακριά από τη οικονομία της αγοράς. Θα τα παίρνουν και θα ποδηλατούν στην πεζοδρομημένη διαδρομή για να φτάσουν στο Πεδίο του Άρεως. *Κι εκεί θα μελετούν τα πουλιά για να μάθουν την ελευθερία.* Οι ριζοσπαστικές κατασκευαστικές αντιλήψεις των κοινωνικών επιστημών δεν μπορούν να διαφύγουν της φύσης, τόσο απύσας αλλά συγχρόνως τόσο παρούσας. Το κάλεσμα είναι μεταξύ της ελευθερίας και της ευτυχίας και σ' αυτό το πέλαγος η επιλογή της κοινότητας είναι η επιλογή της ευτυχίας.⁹ Η υπέρβαση του κτιστού περιβάλλοντος και οι διαδρομές μιας μη ανθρωποκεντρικής σύλληψης του κόσμου είναι η διαλεκτική αναμέτρηση με την αρχιτεκτονική και η προσπάθεια να μετακινήσουμε τα παιδιά από τη συνθήκη του χρόνου σ' αυτή του χώρου και μετά, να ενώσουμε εις νέου τον χωρόχρονο της συνειδησιακής πρόσληψης των πραγμάτων.

Η αρχιτεκτονική δεν μπορεί παρά να συσχετίζεται με τους αδόμητους χώρους και τα πουλιά. Η ονομασία του σχολείου μας σε «Ναπολέον Λαπαθιώτης» είναι μια άλλη αφορμή ο κόσμος των πουλιών να είναι ο κόσμος του ποιητή και δικός μας. Το ποίημά του «Τ' αηδόνι» μεγάλωσε πολλά παιδιά. Σήμερα ακόμη επισκεπτόμαστε το σπίτι του και διαβάζουμε λίγα ποιήματά του, ξέροντας την αγάπη του για τα πουλιά, τις γάτες και το πιάνο.

Κάποιο βράδυ του Μαγιού
Μες στη χρονιά κρυμμένο
το πιο μονάχο της χρονιάς
κι ίσως το πιο θλιμμένο.
Την ώρα που ετοιμάζονταν
να κοιμηθούν οι κλώνοι
δίχως αιτία, ξαφνικά
τρελάθηκε τ' αηδόνι!

Και βέβαια ο άνθρωπος που μας συνδέει με το βιβλίο της Λενέτας Στράνη είναι ο Δήμος Αβδελιώδης, ο οποίος προλογίζει το βιβλίο. Στο βιβλίο της είναι ο καλόγερος με καταγωγή από τα μαστιχόδεντρα κι είναι ο σκηνοθέτης του θεάτρου των πουλιών που τους μαθαίνει τις κινήσεις και τα κελαηδίσματα, με τη συμμετοχή και οργάνων, στη κουφάλα της βελανιδιάς. Η παράσταση του Δήμου Αβδελιώδη, *Ο Μεγαλέξανδρος και ο καταραμένος δράκος* (2008), αυτή που με τόση χαρά παρακολουθήσαμε¹⁰ πριν από χρόνια, ήταν ένας πόλεμος για το νερό αντίστοιχος με αυτόν που μνημονεύεται στο βιβλίο

⁹ Μπάμπης Μπαλτάς, «Για ένα σχολείο της κοινότητας», περιοδικό *Λεύγα*, τχ. 8, Σεπτέμβριος 2012, σελ. 55 – 60.

¹⁰ Χαράλαμπος Μπαλτάς, «Ο Μεγαλέξανδρος και ο καταραμένος δράκος είναι μέσα μας και γύρω μας: μια συνέντευξη με τον Δήμο Αβδελιώδη», περ. *Στήγμα*, τχ. 28, Σεπτέμβριος – Νοέμβριος 2008, σελ. 98 – 100.

της Λενέτας για το αντλιοστάσιο από τη μια μεριά του Συνορίτη, εξαιτίας του οποίου κινδυνεύει το οικοσύστημα. Μόνο που τον πόλεμο στον Δήμο τον δίνει ο Καραγκιόζης, αυτός που έχει την παράδοση του Θερσίτη, ενώ στη Λενέτα, η μικρή ιστορία του λαγού και της χελώνας, η οποία μας διδάσκει πως μια ιστορία μέσα στην ιστορία μπορεί να είναι η ανατροπή της πρώτης. Για να μην πούμε για τις ζόβερρες στη ταινία του *Το δέντρο που πληγώναμε* (1986) του Δήμου Αβδελιώδη, όπου τα παιδιά απελευθερώνουν τα πουλιά μέσα από τη δική τους συνθήκη του καλού και του κακού.

Η έκδοση του βιβλίου της Λενέτας Στράνη, *Το ξενοπούλι και ο Συνορίτης ποταμός*, (2012), είναι μια ευτυχής συγκυρία. Η συνεργασία της συγγραφέα με την Ελληνική Ορνιθολογική Εταιρεία και με το 35^ο Δημοτικό Σχολείο Αθηνών είναι η υλοποίηση του πνεύματος αυτής της ετεροτοπίας. Η επεξεργασία του βιβλίου της στο σχολείο ως project λυτρώνει το παρελθόν δια του παρόντος, φέρνει πιο κοντά την δυνατότητα να μιλήσουμε για ένα σχολείο της κοινότητας.¹¹ Εξαντλώντας τους κτιστούς χώρους στον μεταμοντέρνο σχεδιασμό του σχολείου μπορούμε να ασχολούμαστε περισσότερο με τους ελεύθερους χώρους και τα πουλιά ως συνθήκη ελευθερίας. Άσχετα αν μεταξύ ελευθερίας και ευτυχίας επιλέγουμε την ευτυχία. Τα σύνορα, η μετανάστευση, τα συρματοπλέγματα, η φιλοξενία, η ξενότητα μέσα μας, η μαρξιστική αλλοτρίωση, ο κόσμος των αντικειμένων του θετικισμού, η γενίκευση του δομημένου περιβάλλοντος και η απώλεια της φύσης, είναι η απώλεια της αειφορίας και η αρχή της διόρθωσης του κόσμου μέσα από την παιδεία. Στον αφηγηματικό κόσμο του μυθιστορήματος, σε μια ιστορία που ξετυλίγει η συγγραφέας εγκιβωτίζονται κι άλλες ιστορίες, οι περισσότερες από αυτές σχετικές με τα παθήματα των ηρώων. Έτσι γλιτώνουν οι ήρωες την τραγωδία,

¹¹ Στο πλαίσιο της Ζώνης Εκπαιδευτικής δραστηριότητας (ΖΕΠ) η σχέση του σχολείου με τη συγγραφέα θεωρείται άνοιγμα του σχολείου στη κοινότητα. Η έκδοση ενός βιβλίου από τα παιδιά με τίτλο «Ένας κοκκινολαίμης στα Εξάρχεια» με τη συμμετοχή της Λενέτας Στράνη κάνει πιο δημιουργική τη σχέση των παιδιών με την ανάγνωση και τη συλλογική δράση. Η εικαστική επιμέλεια είναι της Ελισάβετ Παντελιάδου, δασκάλας κι αυτής της δ' τάξης, σε συνεργασία με την δασκάλα επίσης της μουσικής Ιωάννας Μάρκου. Ο κόσμος των πουλιών είναι ένας κόσμος άγνωστος για τα παιδιά της πόλης. Αν εξαιρέσουμε οικεία πουλιά που συναντούν στους ιδιωτικούς και δημόσιους χώρους (περιστέρια, σπουργίτια), σπάνια δίνεται η δυνατότητα να δουν την καρδιά, τον κοκκινολαίμη ή την κίσσα Επίσης λόγω του περσινού πολέμου στην γειτονική ήπειρο της Αφρικής λίγα συσχετίζουν το μοναδικό χελιδόνι του ποιητή Οδυσσέα Ελύτη με την μετανάστευση και τον πόλεμο. Το μοναδικό χελιδόνι το βρισκουμε και στο βιβλίο της. Το project είναι για το σχολικό έτος 2012/2013 και θα υλοποιηθεί από τη δ' δημοτικού σε συνεργασία με την Ελληνική Ορνιθολογική Εταιρεία – με επισκέψεις στο σχολείο, στο Πεδίο του Άρεως, στον Εθνικό Κήπο, με παιχνίδια, με κιάλια για την παρατήρηση των πουλιών και κατασκευές για το χτίσιμο της φωλιάς τους.

με την παραμυθία και την ιστορία μέσα στην ιστορία. Σε μια φαινομενικά λαϊκή και παραδοσιακή αφήγηση ζυπνούν από τη λήθη του χρόνου σύγχρονες λέξεις και έννοιες, κάνοντας ένα μοντάζ ή ένα κοντράστ των κόσμων. Το πρωτοφανέρωμα του βιβλίου είναι μέσα στη νύχτα, στο σπήλαιο του Πλάτωνα. Εκεί οι πρώτες σιιές σιαμαχούν. Μόνο που ο Αγκίμ εκεί έχει ταυτότητα: τον λένε Αγκίμ (γιαννέλλι, τσιρογιαννέλλι, λιανοπούλι, στρουθάκι) και είναι κοικινολαιίμης. Ενώ όταν θα περάσει το Συνορίτη ποταμό είναι ξενοπούλι (ξενάκι) και είναι στο φως της ημέρας ζαλισμένο.

Το μοντάζ με τις σύγχρονες καταστάσεις αφορά τα συναισθήματα, όπως την μοναξιά, την αυτοεκτίμηση, την μειονεκτικότητα, τον ναρцισισμό, την αγάπη, τον φόβο, την αίσθηση του ανήκειν, και τον ενθουσιασμός. Επίσης αφορά τη διατροφή, το νερό, το πρωινό, τα ατυχήματα, τα όρια, την ηλιοπροστασία, τον κώδικα οδικής κυκλοφορίας, το ρατσισμό, την φυγή από τα προβλήματα, τον θάνατο, τις πρώτες βοήθειες, το δικαίωμα στην εκπαίδευση, την φιλοξενία, την αγωγή του πολίτη, τον ναζισμό, την διαφορετικότητα, την προσφυγιά, την φιλία, την ομαδική συνεργασία και τόσα άλλα θέματα της Αγωγής Υγείας τα οποία έχουμε στα σχολεία μας στο πρόγραμμα σπουδών. Ακόμη και θέματα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, όπως το κυνήγι, τα φυτοφάρμακα, τα σκουπίδια, η ανακύκλωση, το χτίσιμο της φωλιάς και τα προβλήματα του οικοσυστήματος για την βιοποικιλότητα και την αειφορία.

Το βιβλίο, ενώ θα περίμενε κάποιος/ α να είναι ένα νεανικό μυθιστόρημα με θέμα τα πουλιά (εκατό στον αριθμό!) κι ενώ είναι, ωστόσο η συγγραφέας αποδρά και πετά όπως κάνουν τα πουλιά. Κι έρχεται να μας συναντήσει για να κάνει τις φωνές τους μέσα σ' αυτή την πολυφωνία του λιβαδιού, του ευκαλύπτου, της κουκουναριάς και της βελανιδιάς. Ο κόσμος των πουλιών έχει παιδική ηλικία, έχει λιανοπούλια που κάνουν κι αυτά πολιτική, διαφωνούν και συμφωνούν, παίρνουν αποφάσεις και σχεδιάζουν μαζί τις επόμενες κινήσεις τους. Η πολιτειότητα είναι πολύ εναργή στο βιβλίο της. Μια πολιτειότητα που την αναλαμβάνει η Αντιγόνη, η αγριοπεριστέρα, το σύμβολο της ανυπακοής στον Κρέοντα. Μια πολιτειότητα την οποία έχουμε σήμερα ανάγκη περισσότερο από ποτέ γιατί το μίσος και ο φόβος είναι στα σχολεία μας.¹² Η ομαδική συνεργασία των πουλιών τα σπρώχνει στο να αμφισβητήσουν

¹² Χαράλαμπος Μπαλτάς, Μαρία Νικολαϊάκη, «Ζητήματα ιστοριότητας της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση και το αίτημα του παρόντος», περιοδικό *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, τ. 166, Ιούλιος - Σεπτέμβριος 2011, σελ. 99 – 114. Το φετινό έτος σύμφωνα με την UNESCO και την Ευρωπαϊκή Ένωση είναι αφιερωμένο στην αειφορία και το επόμενο στον Ενεργό Πολίτη. Το βιβλίο της Λενέτας είναι περισσότερο από ποτέ επίκαιρο, γραμμένο στους δύσκολους καιρούς των επιθέσεων της Χρυσής Αυγής σε πρόσωπα διαφορετικά, σε ιδέες που αποκλίνουν και σε κοινότητες που συνυπάρχουν με τα όποια προβλήματά τους. Το δύσκολο έργο για το Υπουργείο Παιδείας είναι να μιλήσει θαρραλέα για πολιτική μέσα στο σχολείο,

τον κατσουλιέρη, τον δήμαρχο και να αναλάβουν αγώνες για το περιβάλλον. Συγχρόνως ο σπίνος, ο δάσκαλος, είναι διακριτικός και δουλεύει αθόρυβα (μετά μουσικής μόνο!). Είναι η στιγμή της κορύφωσης. Το μεγάλο μυστικό και άλυτο είναι ο δεύτερος θόρυβος που άκουσε η Νυδρίτσα όταν έπεσε στη ξέρα της λαψάνας ο Αγκίμ, την πρώτη φορά που γνωρίστηκαν. Η κορύφωση όμως ανεξάρτητα από το μυστικό έχει επέλθει. Ήρθε ο καιρός να βιώσουν, αλλά και να θρηνηθούν, γοερά τον θάνατο του μαυρολαίμη Ράμα, ο οποίος είναι αφορμή να κάνουν πολιτική. Αλλά και ο καιρός που ξεινά ένας καινούριος κύκλος προβλημάτων με τον ερχομό νέων ξένων και πρώτο να αντιδρά στον ερχομό τους τον κοκκινολαίμη Αγκίμ. Με τον ερχομό τους τα προβλήματα δεν σταματούν καθώς στη παρουσία τους αρχίζει να αποδίδεται η καθυστέρηση της άνοιξης. Ο ερχομός ενός χελιδονιού, ο χρησμός που αν ερμηνευτεί θα φέρει την άνοιξη, ο δήμαρχος που βρίσκει την ακοή του και η καλαμένα φλογέρα που επιστρέφει τελικά στον κοκκινολαίμη, αυτή που του έπεσε στη ξέρα της λαψάνας είναι η πλοκή του τέλους της μυθιστορίας. Μια μυθιστορία η οποία συμβουλευεται τη φιλοσοφία για να κάνει πολιτική, την κουκουβάγια Αθηνά, αλλά και την τέχνη που εκπροσωπείται από την Τερψιχόρη, την αηδόνα. Η φιλοσοφία έρχεται αργά, με ευθύνη της εξουσίας, καθυστερημένα μέσα στη νύχτα, αλλά έρχεται. Προκαταλήψεις, μύθοι, παραδόσεις αλλά και επιστημονικός λόγος για το φαινόμενο του θερμοκηπίου ή για την αλλαγή των εποχών, διαγωνίζονται σε επιχειρήματα και ρητορική. Η δύναμη είναι η πειθώ, ο διαγωνισμός του λόγου, η αίσθηση του αγαθού και η αποδοχή μιας δημόσιας σφαιρας της ζωής, η οποία στηρίζεται στη συνάθροιση, στο δήμο, στη δημοκρατία, στις αισθήσεις και στην ικανότητα για επίλυση των προβλημάτων.

Αυτό που κάνει ξεχωριστό το βιβλίο της Λενέτας Στράνη είναι η διαφορετική του στάση στις ακρότητες της ελληνικής κοινωνίας: ούτε λογοκρισία για την οποιαδήποτε γνώμη όταν πάει να ειστομισθεί, ούτε να θριαμβεύει ο μνησικάκος και φοβικός λόγος, χωρίς να υπάρχει ο λόγος της αλληλεγγύης δίπλα του για να κάνει αντιπολίτευση. Η κοινότητα των πουλιών παρατηρεί άφοβα όλες τις συμπεριφορές, μόνο που στοχάζεται διαρκώς τις σχέσεις λόγου και πράξης, συναισθημάτων και πρακτικής, αποφάσεων και δημοκρατικού τρόπου λήψης τους. Και δεν δίνει το μονοπώλιο των αποφάσεων μόνο σε όσους εξουσιάζουν. Το κάθε πουλί είναι διαφορετικό, αλλά και συγχρόνως ισότιμο να επιδοθεί στον σχηματισμό μίας κοινής γνώμης η οποία βιώντας να μπορεί να αλλάξει τα πράγματα.

όπως κάνει η παιδική λογοτεχνία και για δράσεις συλλογικές, οι οποίες αμφισβητούν την ασκούμενη εξουσία και τον τρόπο επιβολής της στους ανθρώπους.

Τελειώνοντας, η παρουσία / απουσία της ζωής της εξουσίας δεν σημαίνει ότι η κοινότητα¹³ δεν λειτουργεί, ότι δεν έχει τις δικές της αποφάσεις ή ότι ζει εν αναμονή των αποφάσεων της εξουσίας. Αν η πολιτική εξουσία, ο δήμαρχος εν προκειμένω, έχει τη δική του ατζέντα για την καθημερινότητα δεν σημαίνει ότι η κοινότητα δεν του επιβάλλει να σκέφτεται τα πραγματικά προβλήματα. Κι αν η λύση τους θέλει κινητοποίηση, δεν σημαίνει ότι η κοινότητα αντιπροσωπεύεται και αναπαύεται. Ζει χωρίς να βιώνει την εξουσία στη ζωή της, ακριβώς γιατί την κρατά σε απόσταση για να λύνει με άλλους τρόπους τα προβλήματα. Όμως, όταν τα προβλήματα δοκιμάζουν τις αντοχές της ή πάνε να σπείρουν τη διχόνοια και τον αλληλοσπαραγμό, η εξουσία τίθεται ως στιγμή αποφυγής της βαρβαρότητας. Η πολιτική, όπως στον Αριστοτέλη, είναι συνδυασμένη με την ευτυχία. Έτσι και στην ουτοπία, είναι συνδυασμένη με την ευτυχία. Ευτυχία κι ουτοπία ενωμένες με την πράξη. Η δύναμη και το έργο, το άλλο όνομα της πράξης, είναι αδιαχώριστα.¹⁴ Μήπως

¹³ Οι διαδρομές της έννοιας της κοινότητας στην ιστορία είναι διαφορετικές και η σημασία της αλλάζει κάθε φορά. Το Σχολείο Εργασίας στο μεσοπόλεμο την περίοδο 1928 – 1936 αποτέλεσε κοινότητα. Είχαμε αυτό που αποκαλούμε σχολική κοινότητα, αλλά το 1949 αναθεωρήθηκε. Αυτή συνδεόταν με την καλλιέργεια του μικρού πολίτη, αλλά κατηγορήθηκε για κομματισμό. Άλλο παράδειγμα κοινοτικής ζωής ήταν ο Σχολικός Κήπος, με μετεκπαίδευση των δασκάλων στη Γεωπονική Σχολή (1930 – 1932). Οι ιστορικές φάσεις της κοινότητας είναι τρεις: από τα *Ψηλά Βουνά* (1919) του Ζαχαρία Παπαντωνίου, στις δύο κατευθύνσεις του μεσοπολέμου, την συντηρητική και στην προοδευτική για την εφαρμογή της στα σχολεία και από εκεί στη μεταπολίτευση, το 1978, με την ανακαίνιση του θέματος της σχολικής κοινότητας ως μιας τελευταίας ευκαιρίας για τη συμμετοχή των παιδιών στο σχολείο. Ενδιάμεσος σταθμός ήταν οι Σχολικοί Συνεταιρισμοί (1940 – 1962) με χαρακτηριστικό το ερωτηματολόγιο για παιδιά το οποίο μοιράστηκε το 1954/1955 με μια από τις ερωτήσεις του να είναι, αν προστατεύουν τα πουλιά και τις φωλιές τους και ποια είναι τα πουλιά του τόπου τους. Σήμερα, αντί για κοινότητα, μιλάμε για δικαιώματα γενικά. Η φιλοσοφική διαμάχη κοινοτισμού / φιλελευθερισμού αντανακλά την διαφορετική αντίληψη για την πολιτική, την παιδεία και την συμμετοχή ανάμεσα σ' αυτές τις δύο παραδόσεις, ακόμα και σήμερα στα σχολεία μας. Η σημερινή έννοια της κοινότητας τίθεται από τη φιλοσοφία ως κοινότητα *ενάντια στο κράτος*. Δες Giorgio Agamben, *Η κοινότητα που έρχεται*, μετάφραση Θάνος Ζαρχαλούδης, Ίνδικτος, Αθήνα 2007.

¹⁴ Η πολιτική υποκειμενικότητα, η οποία ενοποιεί το *εν δυνάμει και ενεργεία*, είναι το πλήθος, ούτε το φιλελεύθερο άτομο ούτε η κοινότητα ή ο λαός. Πλήθος σημαίνει και ορθολογικότητα εκτός του ανθρώπου, στο σύνολο των όντων. Πλήθος είναι η γενική μορφή ύπαρξης της δύναμης, όπως λέει ο Agamben, η οποία πάντα διατηρείται σε επαφή με την πράξη. Δες Giorgio Agamben, *Το έργο του ανθρώπου*, μετάφραση Παναγιώτης Καλαμαράς, Ελευθεριακή Κουλτούρα, Αθήνα 2012, σελ. 12 – 15.

είναι η ώρα όμως να πούμε το «σώπα δάσκαλε να ακούσουμε το πουλί»;¹⁵ Όλο κάτι έχει να μας πει.

Ο Χαράλαμπος Μπαλτάς είναι δάσκαλος στο 35^ο Ολοήμερο Δημοτικό Σχολείο Αθηνών, υποψήφιος διδάκτορας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και αρθρογράφος στο περιοδικό Σύγχρονη Εκπαίδευση. Τα σχολικά έτη 2010/2012 ήταν Υπεύθυνος Αγωγής Υγείας στην Α' Διεύθυνση Αθηνών. babisbaltas@gmail.com

¹⁵ Μια ρήση του Νίκου Καζαντζάκη. Στο βιβλίο της Λενέτας μνημονεύεται ο Νίκος Καζαντζάκης αλλά για την επιστροφή του μαντιλιού στη νεράιδα, μια λαϊκή δοξασία η οποία αναφέρεται στο βιβλίο του *Αναφορά στο Γκρέκο*.